

นฤตาจัมปาศรี: นาฏยประดิษฐ์ การผลิตซ้ำนาฏกรรมเพื่อพัฒนา
และต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม

Narueta Champasri: Choreography and Reproduction of a Dramatic Work
for the Development and Expansion of a Cultural Capital

ธัญลักษณ์ มูลสุวรรณ¹

Thanyaluck Moonswan

Email: thanyalak.moo@msu.ac.th

ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ²

Pattamawadee Chansuwan

อุรารมย์ จันทมาลา³

Ourarom Chantamala

Received: February 13, 2023

Revised: June 6, 2024

Accepted: June 11, 2024

¹ อาจารย์ ดร., ภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Teacher Dr., Department of Performing Arts, Faculty of Fine-Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University

² รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Associate Professor, Dr., Department of Performing Arts, Faculty of Fine - Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University

³ รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Associate Professor, Dr., Department of Performing Arts, Faculty of Fine - Applied Arts and Cultural Science, Mahasarakham University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และศึกษากระบวนการสร้างระบำนฤตาจัมปาศรี ในด้านแนวคิด รูปแบบ ลีลาท่ารำ ดนตรี และการแต่งกาย โดยดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการสัมภาษณ์ 3 กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยผลการวิจัยพบว่า 1. กระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้นเมื่อมีศาสนสถานจึงมักมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษตกทอดถึงรุ่นลูกหลาน ผ่านอัตลักษณ์การฟ้อนแบบอีสานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา 2. กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดง ชุด นฤตาจัมปาศรี: นาฏยประดิษฐ์ การผลิตซ้ำนาฏกรรมเพื่อพัฒนาและต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม เป็นการใช้นาฏยประดิษฐ์ผสมผสานท่ารำจากภาพสลักบนใบเสมาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมาช้านาน แล้วนำมาต่อยอดผ่านการแสดงพื้นเมืองด้วยกระบวนการผสมผสานท่ารำนานาฏศิลป์พื้นเมืองอีสาน และมีอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นท้องถิ่นอย่างชัดเจน ทำนองเพลงที่ใช้ในการแสดงคือ ทำนองพัดชา และเครื่องแต่งกายแต่งเลียนแบบวัฒนธรรมการแต่งกายแบบสมัยทวารวดี ซึ่งการต่อยอดวัฒนธรรมประเพณีในพิธีการสักการะบูชาศาสนสถานที่เกิดจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสานที่สะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระบรมธาตุนาดูน มาสร้างสรรค์เป็นการแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด นฤตาจัมปาศรี ด้วยการประยุกต์ทำฟ้อนสักการะบูชา โดยการผลิตซ้ำวัฒนธรรมเพื่อถ่ายทอดให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่าย เพื่อเป็นการสนับสนุนการรับรู้คุณค่าของภูมิปัญญา ให้กับผู้ที่เพิ่มจำนวนในการเข้าบูชาสักการะพระธาตุนาดูน

คำสำคัญ : นฤตาจัมปาศรี นาฏยประดิษฐ์ การผลิตซ้ำนาฏกรรม ทุนทางวัฒนธรรม

Abstract

This research article aimed to study the process of creating worship dances at religious sites in the Northeast of Thailand and the process of creating the Narueta Champasri dance in terms of concepts, styles, dance moves, music, and costumes. The research was conducted by means of a qualitative research method through the interview process with 3 sample groups consisting of the key informant group, the casual informant group, and the general informant group. The research results found that 1) The process of creating worship dances at religious sites in the Northeast of Thailand arises from beliefs related to worshipping gods and sacred things and thus wherever a religious place was built, various rituals were often performed and they have been performed continuously since the days of their ancestors and have been passed down to future generations through the identity of Isan folk dances; 2) The process of the performance of “Narueta Champasri: Choreography and Reproduction of a Dramatic Work for the Development and Expansion of a Cultural Capital combines dance moves from unique images engraved on stone boundary markers of Buddhist temples. All of them originated from the local culture which has long been the basis of the lives of the Isan people. They have then been expanded into local performances featuring Isan traditional dance moves that reflect distinct identity. The melody used in the performance is the Phatcha and the costume imitates that of the Dvaravati period culture. It is an expansion of the cultural tradition of worshipping a religious location originated from the belief in the worship of gods and sacred things of the Isan people. This reflects the Buddhist faith related to Phra Borommathat Na Dun, which was incorporated in the creation of the “Narueta Champasri” dance through the application of worship dance poses. This cultural reproduction is intended to be easily understood by the audience in order to generate an awareness of the value of performing arts wisdom. It is another strategy to increase the number of people who pay homage to the Buddha’s relics.

Keywords : Narueta Champasri, Choreography, Reproduction of dramatic work, Cultural capital

บทนำ

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นการสืบทอดแนวปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่ได้รับการยอมรับของสมาชิกในสังคม วัฒนธรรมที่ถูกผลิตจะมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการผลิต ซึ่งประกอบด้วย การผลิต การเผยแพร่ การบริโภคและการผลิตซ้ำ เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ผลิต กับผู้บริโภค หรือสมาชิกในสังคม ซึ่งมีกระบวนการว่าใครเป็นผู้ผลิต วัฒนธรรมใด ๆ ขึ้นแล้วนั้น เมื่อผลิตแล้ว วัฒนธรรมมีการเผยแพร่อย่างไร สมาชิกมีการรับรู้ และสามารถเข้าใจใน วัฒนธรรมได้อย่างไรและสมาชิกในกลุ่มมีวิธีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมอย่างไร วัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับนั้นถือได้ว่าเป็น “วัฒนธรรมแห่งยุคสมัย” (Cultural of the Period) (Kaewthep & Hinvima, 2008, pp. 67-69)

เมื่อวัฒนธรรมเกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลาการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นเพื่อการปกป้องดำรงรักษา ซึ่งวิถีของสังคมบนบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือการปฏิบัติที่เหมาะสม โดยสมาชิกในสังคมจะทำการคัดเลือกวัฒนธรรมนั้น ๆ (Williams, 1965) วัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นมาแล้วไม่ได้รับการยอมรับ วัฒนธรรมนั้นก็สูญหายไป แต่ถ้ามีการผลิตซ้ำขึ้น ก็อาจจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของแนวปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะตรงกับความต้องการของคนในสังคมหรือไม่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านนาฏศิลป์ที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น

นาฏศิลป์เกิดจากลัทธิความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้น เมื่อมีศาสนสถานจึงมักมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษตกทอดถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน และนอกจากมีพิธีกรรมแล้วก็จะมีการรำบวงสรวงประกอบอีกด้วย ซึ่งการรำนี้ มักเกิดจากการสร้างสรรค์กันเองในท้องถิ่น ซึ่งทำรำส่วนใหญ่จะมาจากหลักฐานที่ปรากฏในศาสนสถานส่วนหนึ่งประดิษฐ์เพิ่มเติม ส่วนหนึ่ง (Thep Wong, 2005, p.12)

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพุทธศาสนสถานที่ประชาชนเคารพบูชาอยู่หลายแห่งแห่งหนึ่ง คือ พระธาตุนาดูน ที่จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน ที่มีพิธีการบูชาในวันสำคัญทางพุทธศาสนาทุกปีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนมีการฟ้อนบวงสรวงของชาวบ้านหลายชุดเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นการส่งเสริมรักษา สืบสาน และเผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งส่วนของชุมชนและส่วนของสถานศึกษาเป็นการส่งเสริม รักษา สืบสาน และเผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์โดยการนำนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์พื้นบ้านจากภาพจำหลักใบเสมาอาณาจักรนครจำปาศรี ที่ใช้สำหรับกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา ที่เป็นแผ่นหินแบนคล้ายกลีบบัว แกะสลักเป็นรูปอธิบายเรื่องราวในพุทธประวัติ โดยนำภาพมาเป็นทำรำ ในการสร้างสรรค์ระบำบวงสรวงเพื่อบูชาพระธาตุนาดูน จะทำให้เห็นภาพสะท้อนของสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนคติความเชื่อและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น อันจะเอื้อต่อการสร้างสรรค์

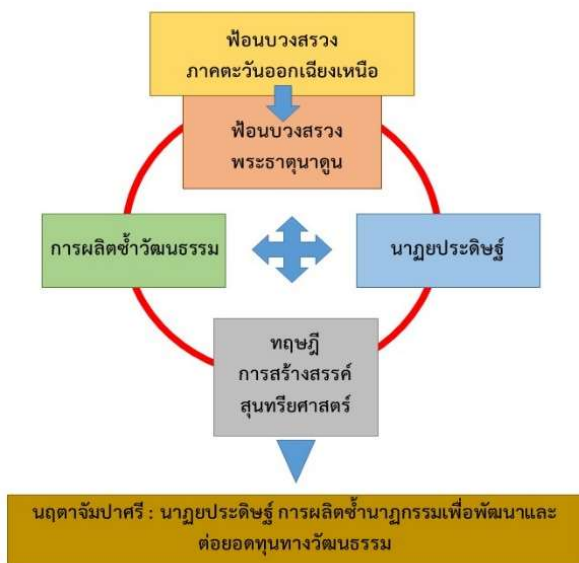
นาฏศิลป์ไทย ให้มีแบบแผนและเกิดสุนทรียภาพตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม โดยอาศัยการสร้างสรรค์ ระเบียบนาฏจัมปาศรี ที่เป็นระเบียบแบบแผนนาฏศิลป์ไทยที่มีการแฝง การแสดงแบบพื้นบ้านร่วมด้วย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว และสนับสนุนการสร้าง รายได้จากสินค้าหัตถกรรมของคนในท้องถิ่น เช่น ผ้าไหมอีสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ อีกทั้งจะยัง เป็นการต่อยอดความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ให้กับนักเรียนในชุมชนเพื่อการสืบสานงานทางด้าน ศิลปะการแสดงอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการประกอบสร้างการรำนาฏจัมปาศรี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้าง ระเบียบนาฏจัมปาศรี ในด้านแนวคิด รูปแบบ ลีลา ท่ารำ ดนตรี และการแต่งกาย

กรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้ได้นำการแสดงชุด นาฏจัมปาศรี มาประกอบสร้าง และผลิตซ้ำ โดยนำ แนวคิดและทฤษฎีทางด้านนาฏศิลป์ มาร่วมอธิบายในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบการ ของการวิจัยและเกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย ชุด นาฏจัมปาศรี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน ชุด นาฏจัมปาศรี

Figure 1. Conceptual framework for the creation of the Narueta-Champasri dance

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ยังใช้การสำรวจการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้าง โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ทั้งหมด จำนวน 6 ท่าน คือ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและนาฏศิลป์จากภายนอกสถาบัน เป็นผู้ให้คำแนะนำในการประกอบสร้างนาฏยประดิษฐ์จากฐานดั้งเดิมมาผลิตซ้ำให้เป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ใหม่ จำนวน 3 ท่าน คือ (1) ดร.นพรัตน์ศุภการ หวังในธรรม (2) รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ เหลือบุญชู (3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริเพ็ญ อัดไพบูลย์ และผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ภายในสถาบัน เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ให้คำแนะนำการประกอบสร้างการแสดง จำนวน 3 ท่าน คือ (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร (2) ดร.พิษณุ บุญศรีอนันต์ (3) ว่าที่ร้อยตรี ดร.เกตุศิริ นกน้อย 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการแสดง นิสิตภาควิชาศิลปะการแสดง วิชาเอกนาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 20 คน 3) กลุ่มประชากรทั่วไป ได้แก่ ผู้ชม และบุคคลทั่วไป จำนวน 30 คน ซึ่งแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือแล้วนำมาดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าจากแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

2. ขั้นตอนดำเนินงานวิจัย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้การลงพื้นที่สำรวจกลุ่มประชากรซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและนาฏศิลป์เพื่อให้คำแนะนำในการประกอบสร้างนาฏยประดิษฐ์จากฐานดั้งเดิมมาผลิตซ้ำให้เป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญภายนอกสถาบัน จำนวน 3 ท่าน 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญภายในสถาบัน จำนวน 3 ท่าน 2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด โดยเจาะจงเป็นนิสิตวิชาเอกนาฏศิลป์ไทย ภาควิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 20 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลได้เข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์ที่มาจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและทำรำที่มาจากภาพจำหลักใบเสมา และสร้างสรรค์ให้เกิดมิติใหม่ของทำรำอันเป็นประโยชน์ต่อการผลิตบัณฑิต ตามวิสัยทัศน์ของคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คือ สังคม สืบสาน และสร้างสรรค์ และ 3. กลุ่มประชากรทั่วไป ที่ได้รับชมการแสดงจากการเผยแพร่ทางโซเชียลมีเดียหรือการออกแสดงตามเทศกาลต่าง ๆ จำนวน 30 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ พร้อมจัดระบบหมวดหมู่ นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง บันทึกภาพและการจดบันทึก มาสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่วางไว้ นำข้อมูลทั้งที่เกี่ยวข้องมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล นำข้อมูลไปให้อ่านหรือกลับไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริงและนำมาเรียบเรียงตามความมุ่งหมาย

4. นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยนำเนื้อหาที่วิเคราะห์ได้มานำเสนอตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการผลิตชิ้นงานกรรม และสร้างสรรค์การแสดง ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ตามขั้นตอนทดลองให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา แล้วนำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ ในรูปแบบวีดิทัศน์ และวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

1. กระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดจากพลังความรัก ความสามัคคี และความจงรักภักดีเพื่อเสริมสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความหวงแหนในผืนแผ่นดินบ้านเกิด จนถึงสถาบันหลักของชาติ ทั้งนี้ยังเป็นการส่งเสริมรักษา สืบสาน และเผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพที่ 2 ฟ้อนบวงสรวงกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี
ในวันสถาปนา ครบ 129 ปี ณ ลานอนุสาวรีย์กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม วันที่ 18 มกราคม 2565
*Figure 2. Dance to worship Krom Luang Prajaksilpakom in Udon Thani Province
on the 129th establishment anniversary at the Kromluang Prajaksilpakom
Monument Square on January 18, 2022*

การฟ้อนบวงสรวงในสังคมอีสาน มีแนวคิดมาจากคติศรัทธาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เพื่อแสดงถึงความกตัญญู ที่มีต่อบรรพบุรุษ ผู้สร้างก่อร่างสร้างผืนแผ่นดินจนกลายเป็นเมืองในปัจจุบัน ผนวกกับการนำเอาคติความเชื่อที่แฝงนัยยะสำคัญมาประกอบสร้างเป็นการฟ้อนที่ทำให้เกิดขึ้นในพิธีกรรมการฟ้อนบวงสรวง และได้นำท่าฟ้อนที่สื่อถึงความ เป็นอีสานมาผนวกกับท่ารำแบบนาฏศิลป์ไทย ประกอบกับรูปแบบการแสดงที่เป็นการแสดง เฉพาะกิจ ผู้ฟ้อนจึงสามารถเข้าร่วมได้ทุกเพศทุกวัย เพียงแต่ให้มีการแต่งกายที่แสดงถึง อัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สีประจำจังหวัด และผ้าจากศิลปาชีพของ เมืองที่นำเสนอผ่านเครื่องแต่งกายในการฟ้อนบวงสรวง อีกทั้งบทเพลงและเนื้อร้องเป็น ทำนองสื่อความเป็นชนชาติอีสาน และการผสมผสานให้ความสมดุลทางสุนทรียรส และมีเนื้อ ร้องที่เล่าถึงประวัติการก่อตั้งเมือง และคำอวยพรให้ประชาชนร่มเย็นเป็นสุข รักใคร่สามัคคี โดยให้มีรายละเอียดครอบคลุมวรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา แนวทางปฏิบัติในสังคม พิธีกรรม ประเพณี เทศกาล สิ่งเหล่านี้ต่างทำให้ฟ้อนบวงสรวงกลายเป็นนาฏกรรมที่เกิดจาก ศรัทธาของชุมชนแต่ละพื้นที่ ทั้งยังเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่กลายมาเป็น วัฒนธรรมในกระแสที่ได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 3 ฟ้อนบวงสรวงวันฉลองชัยชนะ ท้าวสุรนารี ณ จังหวัดนครราชสีมา
วันที่ 23 มีนาคม 2565

Figure 3. Worship dance on the Victory Day of Thao Suranaree in Nakhon Ratchasima Province on March 23, 2022

จากการศึกษาพบว่า ฟ้อนบวงสรวง เป็นปรากฏการณ์ในการแสดงออกถึงความ เชื่อ ความศรัทธา จากคติโบราณดั้งเดิมของสังคมอีสานที่ถูกส่งต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีความ แตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ ทั้งเวลา และยุคสมัย มีจุดเริ่มต้นจากท้องถิ่นชุมชนมาสู่สังคมเมือง ฟ้อนบวงสรวงในสังคมอีสาน เป็นปรากฏการณ์ที่รวบรวมประชาชนหลายกลุ่มที่มีความแตกต่าง

กันทั้งเชื้อชาติ อาชีพ รวมถึงสถานะทางสังคม ให้มาแสดงออกถึงความศรัทธา โดยมี “นาฏกรรม” เป็นพลังในการขับเคลื่อน จนกลายเป็นจุดเริ่มต้นของนาฏกรรมที่ปฏิบัติจนเป็น ประเพณีประจำปี และเริ่มขยายขอบเขต จำนวน และพื้นที่กว้างขึ้น ฟ็อนบวงสรวงจึงมิได้ทำ หน้าที่ของนาฏกรรมที่เป็นภาพแทนของความเชื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นภาพแทนของ “วัฒนธรรม” ที่ตั้งงามที่แสดงออกให้เห็นความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีปรองดองอีกด้วย

ภาพที่ 4 แผนผังสรุปผลกระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถาน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Figure 4. Diagram summarizing the results of the process of creating sacred dances at religious sites in the Northeast

2. กระบวนการสร้าง ระเบียบธาดาจั้มปาศรี ในด้านแนวคิด รูปแบบ ลีลาท่ารำ ดนตรี และการแต่งกาย

การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ชุด ธาดาจั้มปาศรี : นาฏยประดิษฐ์การผลิต ข้านาฏกรรมเพื่อพัฒนาและต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้สร้างสรรค์ ผลงานโดยมีองค์ประกอบ 5 ส่วน ได้แก่ แนวคิด รูปแบบการแสดง ลีลาท่ารำ ดนตรี เครื่อง แต่งกาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิด

พุทธศาสนสถานที่ประชาชนเคารพบูชาอยู่หลายที่ แห่งหนึ่ง คือ พระธาตุนาดูน ที่จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน มีนาถยประดิษฐ์หลายชุดเกิดขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ทั้งส่วนของชุมชนและส่วนของสถานศึกษา การสร้างสรรค์นาถยประดิษฐ์โดยการนำนาถยศิลป์ไทยกับนาถยศิลป์พื้นบ้านมาเป็นระบำ บวงสรวง เพื่อบูชาพระธาตุนาดูน จะทำให้เห็นภาพสะท้อนของสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนคติ ความเชื่อและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น อันจะเอื้อต่อการสร้างสรรค์นาถยศิลป์ไทย ให้มีแบบ แผนและเกิดสุนทรียภาพตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม โดยอาศัยการ สร้างสรรค์ระบำนาถยจัมปาศรี ที่เป็นระบำแบบแผนนาถยศิลป์ไทยแฝงการแสดงแบบ พื้นบ้านร่วมด้วยที่มีแนวคิดในการออกแบบการแสดงได้ โดยใช้หลักนาถยประดิษฐ์ทางด้าน นาถยศิลป์ไทยและนาถยศิลป์พื้นเมืองอีสานมาผสมผสานเรียงร้อยกัน เพื่อโน้มน้าวอารมณ์ให้ ผู้ชมเกิดความศรัทธาจนเกิดเป็นการแสดงชุดใหม่ขึ้น

2.2 รูปแบบการแสดง

การออกแบบกระบวนท่ารำ ชุด นาถยจัมปาศรี ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและนาถยศิลป์ เพื่อประกอบสร้างการแสดงจากฐานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมมาผลิตซ้ำให้เป็นผลงานนาถย ประดิษฐ์ใหม่ โดยใช้กระบวนการแบ่งรูปแบบการแสดงไว้ทั้งหมด 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 เกริน บทกลอนบรรยายถึงการสักการบูชาพระธาตุนาดูน เพื่อทำให้ผู้ชมได้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

บทร้องเพลงนาถยจัมปาศรี

-เกริน-

อ้อ องค์พระบรมพระศาสดาของข้าบาท ดาษพระธาตุประจักษ์หล้าจัมปาศรี
ดุษฎีประทีปส่องสว่างกลางฤดี ต่างเปรมปรีดิ์ด้วยศรัทธาสาธุชน

-ปี่พาทย์บรรเลงเพลงจัมปาศรี-

และช่วงที่ 2 กระบวนท่าแสดงความศรัทธาและความเชื่อในการบูชาพระธาตุนาดูน โดยการปฏิบัติท่ารำที่เป็นเอกลักษณ์ของเพลงนาถยจัมปาศรี เมื่อจบการแสดง

ภาพที่ 5 กระบวนทำนาฏยประดิษฐ์แสดงความศรัทธาและความเชื่อ
ในการบูชาพระธาตุนาดูน

*Figure 5. Dance postures showing faith and belief
in worshipping Phra That Na Dun*

2.3 ทำรำ

นาฏยประดิษฐ์ ชุด นฤตาจัมปาศรี เป็นการประดิษฐ์ทำรำขึ้นใหม่ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันได้อย่างลงตัวตามหลักของการเคลื่อนไหวทางนาฏศิลป์ที่จำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ที่สะสมมาพอสมควร จึงจะสามารถประยุกต์ในการประดิษฐ์ทำรำใหม่ได้สวยงาม โดยมีแนวคิดในการประดิษฐ์ทำรำของ อาจารย์เฉลย ศุขะวนิช (College of Dramatic Arts, 2010, p.8) ซึ่งได้อธิบายไว้ว่าการประดิษฐ์ทำรำ โดยเฉพาะที่เป็นลักษณะการตีบทหรือใช้ภาษานาฏศิลป์ในทำรำไทยที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่ดั้งเดิมจะมีทำบังคับและทำตายตัว โดยจะมีกระบวนการประดิษฐ์ให้เหมาะสมสวยงาม ซึ่งการสร้างสรรคการแสดง ชุด นฤตาจัมปาศรี กำหนดจังหวะและทำนองเป็นเพลงจัมปาศรี ที่ออกแบบลีลาทำรำให้เข้ากับทำนองเพลง และสามารถเชื่อมทำรำให้มีความหมาย ด้วยการประกอบสร้างทำรำจากทำนาฏศิลป์ไทยและทำนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสาน เพื่อสื่อความหมายให้เกิดความสวยงาม หลังจากนั้นจึงได้นำท่าที่ปรากฏในใบเสมา มาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นทำรำในแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ดังนี้

ภาพที่ 6 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 1

Figure 6. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 1

ภาพที่ 7 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 2

Figure 7. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 2

ภาพที่ 8 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 3

Figure 8. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 3

ภาพที่ 9 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 4

Figure 9. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 4

ภาพที่ 10 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 5

Figure 10. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 5

ภาพที่ 11 เปรียบเทียบใบเสมาจำหลักกับท่ารำแบบที่ 6

Figure 11. Comparing the Bai Sema Chaem Lak with Dance Pose Number 6

การออกแบบลีลาท่ารำ จากการศึกษาภาพทิพย์บุคคลในใบเสมาที่วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้นำลีลาท่ารำของการแสดงในแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานท่าวดพ้อนแบบนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานเพื่อให้เกิดการแสดงนาฏศิลป์อย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และนำภาพจากใบเสมาในศิลปะทวารวดีเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ท่ารำผ่านแนวคิด นาฏยประดิษฐ์ (Choreography) ของ College of Dramatic Arts, (2010, p.8) เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการการคิด การออกแบบ การสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ เพื่อให้ได้กลั่นอายุถึงความเป็นนาฏศิลป์ทวารวดีผ่านกระบวนการทำนาฏยลักษณ์แบบทวารวดี แห่งอาณาจักรนครจำปาศรี

2.4 ดนตรี

นาฏยประดิษฐ์ ชุด นฤตาจัมปาศรี ผู้วิจัยได้กำหนดให้ใช้วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบ นฤตาจัมปาศรีใช้วงปี่พาทย์ บรรเลงทำนองเพลงจัมปาศรี เนื่องจากทำนองจัมปาศรีเป็นลายมโหรีอีสานโบราณ หรือ เรียกว่า ทำนองพัดชา ที่เป็นทำนองเพลงที่คุ้นหูและสามารถประดิษฐ์ท่ารำใหม่ได้อย่างลงตัว และเพื่อประกอบการแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด นฤตาจัมปาศรี การออกแบบเสียงและดนตรีที่ใช้ในการแสดงในแบบวัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมไทย และพื้นเมืองอีสาน เพื่อสื่อถึงบริบทพื้นที่ เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ใน ระนาดเอก (ใช้ไม้ฉนวนตี) ซอวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 12 วงปี่พาทย์เครื่องห้า

Figure 12. Piphat Khruang Ha Band

2.5 เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงชุดนี้ ประกอบไปด้วย เครื่องแต่งกายเครื่องประดับ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการแต่งกายในนาฏศิลป์ไทยแบบโบราณ จึงพบแนวทางในการออกแบบ การกำหนดเครื่องแต่งกาย โดยยึดแบบการแต่งกายแบบทวารวดี คือ

การห่มสไบ หับลีเสื้อสองข้างทั้งชายเดี่ยว นุ่งผ้ายกจีบหน้านางแบบปล่อยชายหางไหลไล่ระดับ เป็นการแต่งกายเลียนแบบสมัยทวารวดี รูปทรงและสีของเครื่องแต่งกายจะคำนึงถึงรูปแบบของการแสดง และความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวของผู้แสดง สีของเครื่องแต่งกายกำหนดใช้สีขาว และสีของสไบที่ห่มด้านในเป็นสีครีมและสีทอง เพื่อให้สีเครื่องแต่งกายสว่างขึ้น และสีทองยังสื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และรุ่งเรืองอีกด้วย ใช้เครื่องประดับศีรษะเป็นกระบังหน้า เครื่องประดับตัว ได้แก่ สร้อยคอ ต่างหู สร้อยตัว รัดต้นแขน กำไลข้อมือ เข็มขัด หัวเข็มขัด และกำไลข้อเท้า ซึ่งเครื่องประดับดังกล่าวเป็นไปตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

ภาพที่ 13 เครื่องแต่งกาย ด้านหน้าและด้านหลัง

Figure 13. Costume: Front and back

นฤตาจัมปาศรี เป็นนาฏยประดิษฐ์ที่มาจากการผลิตซ้ำนาฏกรรมเพื่อนำไปพัฒนาและต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม โดยเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีการผสมผสานความเป็นนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานเพื่อให้เกิดมิติการแสดงที่สวยงามน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ผ่านแนวคิดนาฏยประดิษฐ์ (Choreography) ของ อาจารย์เฉลย สุขะวนิช (College of Dramatic Arts, 2010, p.8) โดยมีกระบวนการประกอบสร้างนาฏศิลป์ และทฤษฎีการสร้างสรรค์ตั้งแต่การกำหนดเนื้อหา รูปแบบ ขอบเขต รวมถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ผู้สร้างสรรค์ให้ความสำคัญในเรื่องของชนบและแบบแผนทางนาฏศิลป์ไทย เพื่อให้ได้ผลงานนาฏยประดิษฐ์ชุด นฤตาจัมปาศรี จากภาพจำหลักใบเสมาที่ผสมผสานทำราเข้าด้วยกัน ทั้งทำราดนตรี และเครื่องแต่งกาย ตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์มีส่วนที่ประกอบกันอย่างกลมกลืน

มีความสมดุล รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้กลิ่นอายความเป็นวัฒนธรรมทวารวดีบนผืนแผ่นดินอีสาน อันเป็นตำนานที่สืบทอดมาจากโบราณและปรากฏหลักฐานในปัจจุบัน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และการประกอบสร้างการแสดงชุดนี้เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมประเพณีผ่านศิลปะการแสดงที่สามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชนด้วยการเพิ่มรายได้ในการจำหน่ายผ้าพื้นเมือง ที่เป็นสินค้าพื้นบ้านของจังหวัดมหาสารคาม ให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาสักการะบูชาพระบรมธาตุนาาดูน ที่สามารถซื้อสินค้าพื้นบ้านในบริเวณรอบ ๆ การจัดงานได้ อีกทั้งยังเชื่อมโยงวิถีชีวิตนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

นฤตาจัมปาศรี : นาฏยประดิษฐ์ การผลิตซ้ำนาฏกรรมเพื่อพัฒนาและต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม โดยมุ่งศึกษากระบวนการประกอบสร้างการรำบูชาบวงสรวงศาสนสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้นเมื่อมีศาสนสถานจึงมักมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษตกทอดถึงรุ่นลูกหลาน ผ่านอัตลักษณ์การฟ้อนแบบอีสานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากกระบวนการศึกษาข้อมูลและการสร้างสรรค์ ผู้สร้างสรรค์มีข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ ดังนี้

ฟ้อนบวงสรวงในสังคมอีสาน เป็นปรากฏการณ์ที่นำเอานาฏกรรม เข้ามา มีบทบาทในรูปแบบการฟ้อนเพื่อใช้ในการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น พื้นที่ต่าง ๆ ในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนทางสังคมปัจจุบันที่ส่งผลต่อธรรมเนียมปฏิบัติทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับ Levy (2000) นักวิชาการชาวต่างชาติได้กล่าวว่า การฟ้อนรำเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิต ประเพณี ภาษา ความเป็นอยู่ เครื่องแต่งกายดนตรี และตำนานเรื่องเล่ามุขปาฐะ ศิลปะการฟ้อนรำเป็นการแสดงออกผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย ให้สัมพันธ์กับจังหวะและดนตรี ฟ้อนบวงสรวงยังถือเป็นการดำเนินการผลิตสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดงที่ใช้ตอบสนองเป้าประสงค์ของบริษัทในแต่ละพื้นที่ อย่างมีระบบแบบแผน อันเป็นการประกอบสร้างพลังความรัก ความสามัคคี และความจงรักภักดีในถิ่นฐานบ้านเกิด เพื่อเสริมสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความหวงแหนในผืนแผ่นดินเกิด จนถึงสถาบันหลักของชาติ ทั้งนี้ยังเป็นการส่งเสริม รักษา สืบสานและเผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

นฤตาจัมปาศรี เป็นการออกแบบนาฏศิลป์ไทย ผสมผสานท้าวาดฟ้อนแบบนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นภาพแทนแห่งความศรัทธา ความเคารพบูชาอันเป็นคติความเชื่อของคนอีสานที่เกี่ยวข้องกับการบูชาในพระพุทธศาสนา บนความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมาช้านาน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลงานสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ที่มีค่าทางวัฒนธรรม เป็นการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเผยแพร่อีกวิธีหนึ่ง จึงควรมีการสนับสนุนและมีพื้นที่ในการแสดงออกให้มากขึ้น จะมีประโยชน์ทั้งในด้านความบันเทิงและเชิงการท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

องค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นหลักการหรือวิธีการสามารถนำไปเป็นแบบอย่างให้กับงานศิลปะการแสดงอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย ควรมีระบบการจัดเก็บผลงานสร้างสรรค์ด้วยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีมาตรฐาน สามารถสืบค้นข้อมูลในเชิงวิชาการได้อย่างกว้างขวางต่อการนำไปใช้ศึกษา ทั้งในด้านเอกสารและการถ่ายทอดต่อสถาบันการศึกษาในเชิงปฏิบัติ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแปลงเป็นทุนทางวัฒนธรรมการนำมาต่อยอดสร้างคุณค่าและมูลค่าในรูปแบบต่างๆ ได้อีกมากจึงควรที่จะส่งเสริมกระบวนการค้นคว้าวิจัยหรือการสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดง

เอกสารอ้างอิง

- College of Dramatic Arts. (2010). *Dance the Goddess with a pair of Bags*. Conservative Creative Research, Bunditpatanasilpa Institute.
- Kaewthep, K. and Hinwima, S. (2008). *Stream of political economic theory thinkers and educational media*. Bangkok: Parbpim Printing.
- Levy, D. L. (2000). *Applications and Limitations of Complexity Theory in Organization Theory and Strategy*. Joachim: KieferleErwin Herzberger.
- Phanmanee, A. (2004). *Creativity*. Bangkok: 1412 publisher. The Fine Arts Department. (1970). *Memoirs of Relationship between Thailand and Other Countries in the 17th Century*. Bangkok: The Fine Arts Department.
- Wirunrak, S. (2004). *Principles of periscope dance performance*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Thepwong, S. (2005). *Thai Dance: For Elementary-Higher Education Teachers*. Bangkok: Odeonstore.
- Williams, R. (1965). *The Long Revolution*. Pelican: Penguin Books.